

**İSTANBUL'DA
KAMUSAL
ALANDA
SANAT
UYGULAMALARI
İÇİN
ÖNERİLER
TEMMUZ 2011**

İSTANBUL'DA KAMUSAL ALANDA
SANAT UYGULAMALARI İÇİN ÖNERİLER
TEMMUZ 2011

**İSTANBUL'DA
KAMUSAL
ALANDA SANAT
UYGULAMALARI
İÇİN ÖNERİLER**

TEMMUZ 2011

Bu rapor,
İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın
kültür politikaları geliştirme
projeleri kapsamında
hazırlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

1	GİRİŞ	07
2	DURUM TESPİTİ	08
3	VİZYON	09
4	KENT VE KAMUSAL ALAN İLİŞKİSİ	10
4	1 KENT NEDİR?	10
4	2 KAMUSAL ALAN NEDİR?	10
4	3 KAMUSAL ALANDA HEYKEL-ÇEVRE İLİŞKİSİ VE TASARIMI	11
5	TARİHSEL PERSPEKTİF	12
5	1 OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HEYKEL SANATI	12
5	2 CUMHURİYET DÖNEMİ VE HEYKEL SANATINDA DÖNÜM NOKTALARI	13
5	2 1 CUMHURİYETİN 50. YILINDA İSTANBUL'A 50 HEYKEL YERLEŞTİRME ETKİNLİĞİ	13
5	2 2 AÇIK ALANLARA ÜÇ BOYUTLU ÇAĞDAŞ SANAT YAPITLARI YERLEŞTİRME ETKİNLİĞİ	18
5	3 DÜNYADAN ÖRNEK UYGULAMALAR	22
5	3 1 DANI KARAVAN'IN AÇIK ALANDA SANAT DENKLEMİ VE "AXE-MAJEUR"	24
5	3 2 MAYA LİN'İN "VİETNAM ŞEHİTLERİ ANITI"	27
5	3 3 HANS HAACKE'NİN KAMUSAL ALANDA KALICI UYGULAMASI: "ALMAN HALKINA"	29
6	YENİ BİR KÜLTÜR POLİTİKASI İÇİN ÖNERİLER	31
6	1 AVRUPA'DAN ÖRNEK UYGULAMALAR	32
6	2 İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İÇİN YENİ BİR ÖNERİ: KAMUSAL ALANDA SANAT KURULU	38
6	2 1 YASAL ÇERÇEVE	39
6	2 2 SANAT KURULU'NUN YAPISI	40
6	2 3 SANAT KURULU'NUN AMAÇLARI	41
6	2 4 SANAT KURULU'NUN YETKİ ALANLARI	42
7	SONUÇ	43

1 GİRİŞ

Bu araştırma, İstanbul Kültür Sanat Vakfı tarafından İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne sunulmak amacıyla, kamusal alanda sanat uygulamalarına yönelik bir stratejik yönetim planı ve programlama önerisi ortaya koymak üzere, Türkiye'den ve Avrupa'dan konunun uzmanlarıyla yapılan görüşmeler ışığında hazırlanmıştır.

Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (MÜGSF) Öğretim Görevlisi Ezgi Bakçay'ın "İstanbul'da 1960 Sonrası Gerçekleştirilen Uygulamalar Özelinde Plastik Sanatların Kent Mekânıyla İlişkisi" başlıklı yayımlanmamış yüksek lisans tezinden yararlanılarak tarihsel bir perspektifle hazırlanan bu çalışma, kamusal alanda sanat uygulamalarına yönelik sistemi ve altyapıyı kurumsallaştırmak üzere net bir çerçeve sağlamayı amaçlamaktadır. Avrupa Kültür Başkenti unvanını kazanmış bir kentte kültür ve sanat alanındaki hareketliliğin sürdürülebilmesi için bu çerçeveye ihtiyaç duyulmaktadır.

Araştırma sahası olarak belirlenen kent mekânı, İstanbul içerisinde, herkesin kullanımına açık, kamusal dış mekânları kapsamaktadır. Çalışma kapsamında sırasıyla İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkan Danışmanı ve İstanbul Turizm Atölyesi Başkanı Tülin Ersöz, MÜGSF Temel Eğitim Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Ahu Antmen, MÜGSF Öğretim Üyesi Prof. Mustafa Asher, MÜGSF Heykel Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Nilüfer Ergin, sanat eleştirmeni ve küratör Beral Madra, ressam ve eğitimci Prof. Dr. Hüsamettin Koçan, Av. Sadife Karataş Kural ve şehir plancısı Münevver Eminoğlu ile görüşülmüştür.

Avrupa'daki belediyelerin kamusal alanda sanat uygulamalarına dair bilgiler ise Londra, Viyana, Paris ve Amsterdam'dan belediye yetkilileri ve uzmanlardan alınan görüşler doğrultusunda derlenmiştir.

2 DURUM TESPİTİ

Araştırma kapsamında ortaya çıkan ilk ve en önemli sorun, heykel sanatının İstanbul'da açık alanda çok az yer tutmasıdır.

İstanbul'da açık alanlarda yer alan heykellerin büyük çoğunluğu Atatürk ve Türk büyüklerini temsil eden anıt heykellerdir. Anıt mantığı dışında yapılan, sanatçının özgün üslubunu yansıtan heykellerin sayısı ise oldukça düşüktür. Kent mekânının belleğinden, sosyal ve fiziksel verilerinden yola çıkan çağdaş heykel sanatı ürünlerine İstanbul'da sık rastlanmamaktadır. Açık alanlara yerleştirilen heykeller genellikle mekânın sosyal ve fiziksel yapısıyla ilişki kuramamakta, anlam alanlarıyla göçebe kalmaktadır.

Diğer taraftan, “[k]amusal alana geçici veya kalıcı bir sanat eseri yerleştirmek söz konusu olduğunda, kamunun bu süreçte nasıl katıldığı, süreci veya sonucu nasıl sahiplendiği veya sahiplenebileceğine dair somut cevapların olmaması karşılaşılan bir diğer önemli sorundur. Kamusal alanlara yerleştirilen heykellere kimlerin, nasıl karar verdiği, bu kararların alınmasında herhangi bir sanat uzmanı veya kurulunun rol oynayıp oynamadığı ve kamusal alanda sanat yapıtlarının yerel yönetimlerce ve yönetimin değişmesi durumunda korunma koşullarının hangi yasal çerçevede düzenlendiği sorularına net bir şekilde yanıt verilebilmesi büyük önem taşımaktadır.”¹

¹ Ahu Antmen, 19 Ocak 2011, *Radikal Gazetesi*.

3 VİZYON

İçinde bulunduğumuz dönemde Türkiye'de hem Avrupa Birliği adaylık sürecinin hem de Birleşmiş Milletler Yerel Gündem 21 çalışmalarının etkisiyle yerel yönetimlere yetki devri ve kent konseyleri konusunda çeşitli reformlar gerçekleştirilmektedir. Yerel yönetimlerin, kente ilişkin stratejilerini belirlerken alanında uzman kişilerden oluşan özerk kurulları karar süreçlerine dahil etmeleri önemlidir.

Avrupa Konseyi'nin 1992 yılında kabul ve ilan ettiği Avrupa Kentsel Şartı'nda da bulunan “sanata yatırım yapma yükümlülüğü” doğrultusunda, yerel yönetimlerin sanata ve kamusal alana ayırdıkları bütçenin doğru kullanılması için, bu kaynakların hangi heykele, nasıl bir seçim süreci sonucunda aktarılacağına iyi belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada, heykelin bir süs değil, halkın günlük yaşamını etkileyecek, zaman ve mekân içinde kendine yer edinecek bir sanat eseri olduğu unutulmamalıdır.

İstanbul'da açık alanda yer alacak yapıtlarda yüksek sanatsal niteliklere ulaşmanın yolu, Batı'da örneklerini sıkça gördüğümüz bağımsız, özerk kurulların uygulama sürecinde görev almasıdır. Bu tür kurulların varlığı kent halkının ve dolayısıyla yerel yönetimler, bakanlıklar ve özel sektörün sanata ekonomik katkısının doğru kullanılması, kentin nitelikli sanat yapıtlarına kavuşması için bir ön koşuldur. Sanat ancak bu yolla modern kentlerin büyük sorunlarının çözümünde etkili olabilir, kamusal alanı geliştirebilir, kent içinde nitelikli kamusal alanlar yaratabilir.

4 KENT VE KAMUSAL ALAN İLİŞKİSİ

4 1 KENT NEDİR?

Kent üzerine çalışanların uzlaştıkları en temel nokta, ne kadar kent varsa o kadar da kent tanımını olduğudur. Bu yüzden basit bir tanımla başlamak doğru olacaktır: “Öncelikle kent yabancıların bir araya geldiği insani bir yerleşim yeridir. Bu tanımın doğru sayılabilmesi için yerleşimin geniş, heterojen bir nüfusu olmalı, insanlar arası piyasa mübadelesi bu yoğun ve heterojen yığının birbiriyle etkileşimini sağlamalıdır.”²

4 2 KAMUSAL ALAN NEDİR?

Kamusal alan kavramının birbirini tamamlayan, olgusal ve normatif iki boyutu vardır. Birinci yönüyle kamusal alan, modern kamu hukukuyla tanımlanmış fiziksel mekândır. Resmi daireler, okullar, hastaneler, yollar, meydanlar, parklar gibi halkın ortak kullanımına açık her türlü kent mekânı kamusaldır. Kamusal alan, ikinci yönüyle normatif bir ilkeyi, bir ideali belirtir; “ortak, aleni, açık olan” anlamına gelir. Çoğulcudur. Toplumsal yaşantı içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübelerin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, tartışıldığı toplumsal alanları tanımlar. Ayrıca bu süreçte ortaya çıkan kültür ve deneyim bütünü de içerir.

Kamusal alan, demokratik kazanımların yaşam bulacağı bir kent mekânı olarak formüle edilmiştir. Toplumun, siyasal ve ekonomik hayatta söz sahibi olabilmesi için kamusal alanı canlandırması, kimi durumlarda da yeniden yaratması gerekir. Kent mekânı tarafsız, geçirgen, nötr değildir. Kent içinde kamusal alanlar yaratmak, sembolik ve fiziksel problemlere yönelik çözüm üretmeyi gerektirir. Bunun etkili yollarından biri de sanattır.

² Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Türkçesi: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2002, s: 62.

4 3 KAMUSAL ALANDA HEYKEL-ÇEVRE İLİŞKİSİ VE TASARIMI

Heykel ilk ortaya çıkışından itibaren bir açık alan sanatıdır ve anıt mantığında gelişmiştir. “Anıt, dikildiği yerin anlamı ya da kullanımını hakkında simgesel bir dille konuşan, genellikle dikey ve figüratif olan heykeldir. Temsil ve işaretleme anıtın işidir”³; dolayısıyla anıtın mekânla tarihi, kültürel ve sembolik bağları vardır. Fakat anıt mantığı modern sanatla birlikte dönüşüme uğramıştır. Belirli bir yer için üretilmiş ve oraya uygulanmış plastik sanat eserlerini tanımlarken kullanılan “*site-specific*” (kent mekânına özel) terimi de bu gelişmelerin sonucunda yaratılmıştır. Bu çerçevede modern heykelin özerk ve kendi kendine gönderme yapan karakteri, yerini yeni bir heykel anlayışına bırakmıştır.

Açık alanda, özellikle de kamusal alanda yer alan heykelin kendisinden beklenen işlevleri yerine getirebilmesi için birtakım ilkeler doğrultusunda tasarlanması ve yerleştirilmesi gerekmektedir. Başarılı kentsel mekânların oluşumu için heykelin çevre ile ilişkisi tasarım ilkeleri çerçevesinde değerlendirilmeli, heykelin tasarım süreci de kentsel tasarım süreciyle iç içe olmalıdır. Heykeltıraş ancak başlangıcından itibaren farklı meslek disiplinlerinden temsilcilerle birlikte çalışarak mekâna en uygun yapıtı oluşturabilecektir.

³ Rosalind Krauss, “Mekâna Yayılan Heykel”, *Sanat Dünyamız*, sayı 82, İstanbul, 2002, s: 114.

5 | **TARİHSEL PERSPEKTİF**5 | 1 | **OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA HEYKEL SANATI**

“16. yüzyılda İbrahim Paşa Macaristan'da gördüğü birkaç heykeli Sultanahmet Meydanı'na diktirmiş, çevrenin eleştirileri bir süre sonra heykellerin yerlerinden edilmelerine neden olmuştur. III. Selim bir İtalyan sanatçı tarafından yapılmış heykelleri gizlice saraya getirmiştir. At üzerinde kendi heykelini yaptırmış olan Sultan Abdülaziz tepkiler nedeniyle heykeli saraya kapatmıştır”.⁴

Heykel sanatı anıt mantığı içinde ancak Tanzimat'la birlikte gelişmiştir. “Ülke vatandaşlarının ilk anıt girişimi 1840 yılında olmuştur”⁵. Fakat Tanzimat Fermanı sonrası Gülhane Parkı'na dikilecek olan bu çalışma uygulanamamıştır. Açık alana yerleştirilen anıtlar genellikle heykeltıraşlar değil, mimarlar tarafından projelendirilmiş ve uygulanmıştır. Bu anıtlardan birkaçı “Tanzimat döneminde Gaspere Fossati'nin ‘Hatt-ı Şerif’ ve Artin Bilezikçi'nin ‘Tanzimat Anıtı’ [ile] Meşrutiyet döneminde İstanbul'da mimar Vedat (Tek) Bey'in ‘Hava Şehitleri Anıtı’dır. Osmanlı döneminde bir Osmanlı vatandaşı tarafından dikilen ilk anıt Şişli'deki ‘Abide-i Hürriyet Anıtı’dır. Bu anıt mimar Muzaffer Bey tarafından yapılmış, 31 Mart olayı sonrası Meşrutiyet'in kurtarılışı anısına 1911 yılında dikilmiştir”.⁶

⁴ Arzu Parten, Seda Yavuz, “Kültür Politikaları Bağlamında Türk Heykel Sanatı”, Ulusal Heykel Sempozyumu Bildiri Kitabı, Kocaeli, 2005, s: 147.

⁵ Mustafa Cezar, 19.yy Beyoğlu'su, Akbank Yayınları, İstanbul, 1991, s:141.

⁶ Günsel Renda, “Osmanlılarda Heykel”, *Sanat Dünyamız*, sayı 82, 2002, s: 171.

5 | 2 | **CUMHURİYET DÖNEMİ VE HEYKEL SANATINDA DÖNÜM NOKTALARI**

1920'li yılların sonunda, Türkiye'deki heykel sanatçılarının yeni dönemin kimliğini ve tarihini belgeleyecek anıtlar yapma konusunda tecrübesiz olması, bu işin yabancı sanatçılar tarafından yapılmasına sebep olmuştur. 1930 yılından itibaren Türkiye'deki sanatçılar da kamusal alanlarda görev almaya başlamıştır. 1932 yılında “Menemen Şehit Kubilay Anıtı” Ratip Asir Acudoğlu, 1934 yılında “Silifke Atatürk Anıtı” Kenan Yontuç, 1942 yılında “Barbaros Anıtı” Hadi Bara ve Zühtü Müridoğlu tarafından yapılmıştır.

1950-1960 yılları arasında birkaç istisna dışında kişisel sergiden bile söz etmek zordur. Heykeltıraşlar için görünür olmanın tek koşulu açık, kamusal alanlardır. Kamusal alanlarda anıt mantığının dışında yapıt görülmesi için 1973 yılını beklemek gerekecektir.

5 | 2 | 1 | **CUMHURİYET'İN 50. YILINDA İSTANBUL'A 50 HEYKEL YERLEŞTİRME ETKİNLİĞİ**

1973 yılında, Cumhuriyet'in 50. yılı kutlamaları kapsamında gerçekleştirilen açık alana 50 heykel yerleştirilmesi projesi, Türk heykel sanatı için bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de heykel sanatçılarının ilk kez anıt mantığı dışına çıkarak, önceden belirlenmiş mekânlar için yapıt üretmelerinin sağlandığı bu projeye, kamusal alanda anıt heykelden modernist heykele geçiş sağlanmıştır. 50 heykel için yola çıkılan proje sonucunda, İstanbul'un açık alanlarına 20 önemli heykeltıraşın özgün üsluplarını yansıtan 20 heykel yerleştirilmiştir.

Projenin uygulanmasıyla ilgili karar, 1972 yılının Mayıs ayında İstanbul Valisi başkanlığında toplanan “İstanbul İli Cumhuriyetimizin 50. Yılı Kutlama Komitesi”nde alınmıştır. Kutlama Komitesi'nin İstanbul Şubesi Başkanı, Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Başkanı Prof. Mustafa Aslier'dir. Komitede İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Başkanı Prof. Hüseyin Gezer ve danışman üye olarak Prof. Şadi Çalık da vardır. Bu uygulamanın o zamana kadar gerçekleştirilen diğer çalışmalarından önemli farkları vardır. Örneğin, çağdaş Türk sanatını ve sanatçısını temsil edecek nitelikte olması istenen eserlerin herhangi bir tarihsel konuyu anlatmaları şartı koşulmamış, sanatçılardan daha sonra belirlenecek mekânlar için iş üretmeleri talep edilmiştir.

Uygulamanın gerekçesi Komite tarafından şöyle açıklanmıştır:

A. Cumhuriyet döneminde anıtlar yapılmıştır. Ancak heykel sanatçılarının serbest eserleri ancak müzede veya atölyelerde kapalı ve maket boyutları içinde kalmıştır. Cumhuriyet döneminin üç boyutlu sanat eserlerinin ortaya çıkarılması gerekmektedir.

B. İstanbul Türkiye'nin en büyük kültür merkezi olduğu halde, park ve meydanlarında serbest sanat eseri yoktur.

C. Halkımızın üç boyutlu sanat eserleriyle ilişkisi kurulamamıştır. Galerilerde açılan bir iki serginin etkisi birkaç yüz kişinin ötesine geçememektedir. Eserlerin halka götürülmesinin yolu park, meydan ve yollardan geçmektedir.

Sanatçı seçiminde aranan nitelikler ise aşağıdaki gibidir:

- A.** Açtığı ve katıldığı sergilerle sanatçı kişiliğini kabul ettirmiş olmak
- B.** Devlet sergilerinde derece almış olmak
- C.** Müzede eseri bulunmak
- D.** İstanbul'da yaşıyor olmak⁷

Bu nitelikte olduğu düşünülen sanatçılara yapıtlar ısmarlandıktan sonra, Güzel Sanatlar Komitesi Başkanı Prof. Mustafa Aslier, Belediye İmar ve Planlama Müdürlüğü'nden Yüksek Mimar Aydın Kürkçüoğlu ve Fen İşleri Müdürlüğü'nden Lütfullah Özengin'den oluşan bir komisyon yapıtların konulacağı yerleri seçmiştir. Prof. Mustafa Aslier heykeller bittikten sonra yaptığı açıklamada; “Eserler yapılmış ve İstanbul halkına teslim edilmiştir. Onlar artık hepimizindir. Bu eserlerin bugünkü Türk heykel sanatını yansıttığı kanısındayız. Her eser ayrıca sanatçısını yansıtmaktadır. Sanat açısından sorumluluk bu sanatçılarındır. Onlardan da biz hepimiz sorumluyuz. Çünkü onlar bu toplumun sanatçılarıdır.”⁸ demiştir.

Günümüzde bu 20 heykelin sadece birkaçı yerleştirildikleri yerde durmaktadır. Bir kısmı malzemesi yüzünden zarar görmüş, bir kısmı halk tarafından benimsenmeyip zaman içinde tahrip edilmiştir. Proje kapsamında üretilen yapıtların kısa ömürlü olmasının bir diğer nedeni de yerel yönetim değişiklikleri olmuştur. Burada belirleyici olan belediye başkanlarının siyasi kimlikleri değil, yeni yönetimlerin kendinden önceki yönetimlerin hizmetine sahip çıkmaması, belirli bir kültür-sanat politikasının sürdürülemediği olmasıdır.

⁷ İstanbul İli Cumhuriyetimizin 50. Yılı Kutlama Kurulu, Yarışma Şartnamesi, 1973.

⁸ Mustafa Aslier, “Kısa Ömürlü Heykeller”, Cumhuriyet Dergi, 20 Nisan 1986, s: 23.

Cumhuriyet'in 50. Yılında İstanbul'a 50 Heykel Yerleştirme Etkinliği'nde İstanbul'da Açık Alanlara Yerleştirilen Heykellerin Listesi

1973	Muzaffer Ertoran	Tophane	İşçi Heykeli
1973	Gürdal Duyar	Yıldız Parkı	Güzel İstanbul
1973	Ferit Özşen	Arnavutköy Akıntı Burnu	Yağmur
1973	Metin Haseki	Gümüşsuyu Parkı Dolmabahçe	Soyut: Negatif Form
1973	Bihrat Mavitan	Hilton Oteli önü, Harbiye	Soyut: Yükseliş
1973	Namık Denizhan	Taksim Gezi Parkı	İkili figür
1973	Haluk Tezozar	Maçka	Soyut
1973	Ali Teoman Germaner	Bebek Parkı	Soyut
1973	Hakkı Karayığitoğlu	Yıldız Parkı	Bahar
1973	Zühtü Müridoğlu	Fındıklı Parkı	Soyut: Dayanışma
1973	Hüseyin Anka Özkan	Gümüşsuyu Parkı	Soyut: Yankı
1973	Fusun Onur	Fındıklı Parkı	Soyut
1973	Yavuz Görey	Taşlık Parkı, Beşiktaş	Soyut
1973	Mehmet Uyanık	Barbaros Bulvarı, Beşiktaş	Birlik
1973	Nusret Suman	Saraçhane Parkı, Fatih	Mimar Sinan
1973	Seyhun Topuz	4. Levent	Soyut
1973	Zerrin Bölükbaşı	Orduevi Bahçesi, Harbiye	Figür
1973	Tamer Başoğlu	Yenikapı	Soyut: Bediha Muvahhit Anısına
1973	Kuzgun Acar	Gülhane Parkı	Soyut
1973	Kamil Sonad	Gülhane Parkı	Kadın figürü

5 2 2 1992 AÇIK ALANLARA ÜÇ BOYUTLU ÇAĞDAŞ SANAT YAPITLARI YERLEŞTİRME ETKİNLİĞİ

1992 yılının Ağustos ayında İstanbul Büyükşehir Belediyesi "Açık Alanlara Üç Boyutlu Çağdaş Sanat Yapıtları Yerleştirme Etkinliği"nde uygulanacak projeleri seçmek üzere bir yarışma açmıştır. Etkinliğin adında heykel yerine "üç boyutlu çağdaş sanat yapıtları" tanımının kullanılması bakış açısındaki farklılığın ilk işaretidir. Bu etkinlik, doğuşundan uygulanmasına kadar her aşamasıyla Türkiye'de açık alanda kalıcı sanat uygulamaları mantığına büyük değişiklikler getirmiş, günümüz için de öğretici bir tecrübe oluşturmuştur.

Uygulama, Prof. Dr. Ali Teoman Germaner, Prof. Dr. Zühtü Müridoğlu, Prof. Dr. Tamer Başoğlu ve Prof. Dr. Özer Kabaş'ın dönemin Kültür İşleri Daire Başkanı Hilmi Yavuz'a yaptıkları bir ziyaretle başlamıştır. Bu görüşme sonucunda heykeltıraşların İstanbul'a kalıcı uygulamalar yapma talebi İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Prof. Dr. Nurettin Sözen'e iletilmiş, Hilmi Yavuz'un önerisi üzerine İtalya'da açık alan uygulamaları eğitimi görmüş heykeltıraş Nilüfer Ergin, projenin danışmanı olmuştur. Ergin'in, Sözen'e açık alan heykeliyle ilgili yaptığı sunumu takiben çalışmalar başlamış, İstanbul'da belirlenen 30 yer, şehir plancılar, sanatçılar, sanat eleştirmenleri, mimarlar ve sosyologlardan oluşan büyük bir ekiple dialar üzerinden tartışılmış ve bir jüri oluşturulmuştur. Jüri üyeleri İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Prof. Dr. Nurettin Sözen, İstanbul Büyükşehir Belediyesi İmar Daire Başkanı Prof. Dr. Mete Tapan, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanı Hilmi Yavuz, Mimar Sinan Üniversitesi (MSÜ) Mimarlık Fakültesi Öğretim Görevlisi Engin Erkin, MSÜ Güzel Sanatlar Fakültesi Heykel Bölüm Başkanı Prof. Ali Teoman Germaner, MÜGSF Heykel Bölüm Başkanı Prof. Haluk Tezoner, Uluslararası Plastik Sanatlar Derneği (UPSD) Başkanı Doç. Dr. Hüsamettin Koçan, İTÜ Şehircilik Kürsü Başkanı Prof. Dr. Hande Süher, Heykeltıraşlar Derneği Başkanı Prof. Hüseyin Gezer ve sanat eleştirmeni Beral Madra'dır.

Heykel yerleştirilmesi için seçilen alanlar ise şu şekildedir: Yenikapı Sahil Şeridi, Taksim Gezisi, İhlamur Kasrı karşısı, Üsküdar İskele Parkı, Tünel Meydanı, Maçka Demokrasi Parkı, Lütfi Kırdar Kongre Sarayı önü, Kabataş Parkı, Kadıköy İskele Meydanı, Kuruçeşme Parkı.

Davet edilen 64 sanatçıdan 32'si 55 yapıtla yarışmaya katılmış, Türkiye'de ilk defa bu yarışmada, maket teslim eden her sanatçıya bedel ödenmiştir. Seçilen 10 heykel İstanbul'un farklı mekânlarına yerleştirilmiştir. Bu seçimde 1973'teki uygulamaya göre mekânın verileri çok daha fazla gözetilmiştir. Metin Haseki, Namık Denizhan, Yavuz Görey gibi sanatçılar 1973'de kabul edilip uygulanan, kendi üslup özelliklerini taşıyan işlerinin benzerlerini bu yarışma için de proje olarak sunmuşlar ancak jüri tarafından seçilmemişlerdir. Yarışmayı kazananlar, en azından yazdıkları raporlarda ürettikleri iş ile mekân arasında kurdukları kavramsal bağları açıklama gereğini görenler olmuştur.

1992 Açık Alanlara Üç Boyutlu Çağdaş Sanat Yapıtları Yerleştirme Etkinliği'nde İstanbul'un Açık Alanlarına Yerleştirilen Heykeller (Tümü yarışmayla seçilmiştir.)

1992	Ümit Öztürk	Yeşilköy Havalimanı Kavşağı	Soyut
1992	Vedat Somay	Yenikapı	Soyut
1992	Adem Genç	Taksim Gezi Parkı	Soyut
1992	Meriç Hızal	Üsküdar İskele Parkı	Soyut
1992	Mümtaz Işingör	Beşiktaş	Soyut
1992	Ayşe Erkmen	Tünel Meydanı, Taksim	Soyut
1992	Işıl Küçük	Kadıköy	Soyut
1992	Rahmi Aksungur	Maçka Demokrasi Parkı	Soyut
1992	Ertuğ Atlı	Kabataş Parkı	Soyut
1992	Hakkı Karayığitoğlu	Lütfü Kırdar önü, Harbiye	Figür

5 3 DÜNYADAN ÖRNEK UYGULAMALAR

“Kent mekânında açık alan için çalışmak, müze için yüz yılı aşkın zamandır süren sanatsal üretimi sorgulamak demektir. Bu, aynı zamanda, sanatçı için, bir heykel gibi üstünde durduğu kaideden inmek, riski göze almak ve alçakgönüllülüğü kabul etmek anlamına gelir. Bu düşünmenin ve eser üretmenin yeni bir biçimidir.”⁹

Modern sonrası dönemde, açık alan heykelinin tanımı da değişmiştir. Önceden bir heykelin açık alana uygulanabilir olmasında aranan tek koşul dayanıklı malzemenin kullanılmasıken artık mekâna tarihsel, kültürel, sosyal, simgesel bir anlamlar bütünü olarak yaklaşmakta, bunun sonucu olarak da eser, bu bütünün bir parçası olarak düşünülmektedir. Artık bir eseri teşhir edileceği yerin dışında düşünmek ve tasarlamak imkânsızdır. Bu süreç içinde heykel, park, bahçe ve meydana kent içine, sokaklarına ve yaşayan merkezlerine taşınmıştır.

⁹ Daniel Buren, “Kente Yerleşmek”, *Sanat Dünyamız* sayı 82, İstanbul, 2002, s: 135.

Kent mekânına kalıcı olarak uygulanan modernist heykeller üzerine yapılan bir araştırmada Almanya örneğinin özellikle incelenmesi gerekir. Çünkü 1930'lardan bu yana bu ülkede devlet, duvar resimlerine, mozaiklere, heykellere, kamusal alanda plastik sanat uygulamalarına önemli bir bütçe ayırmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ülke yeniden yapılanma sürecine girdiğinde, Hamburg'tan Münih'e parklar, hastaneler, okullar ve bahçeler, heykellerle donatılmıştır. Bu geleneğin bir sonucu olarak, Münster'de Açık Hava Heykel Sergileri düzenlenmeye başlamıştır. Fakat bu geleneğe rağmen kent mekânında heykellerin geçici olarak sergilenmesi yepyeni bir bağlam yaratmış, yeni sorunlar doğurmuştur. Örneğin, 1997 yılında Münster'de düzenlenen Üçüncü Açık Hava Heykel Sergisi, “sergiler[in] çeşitli tanıtım stratejileriyle kısa sürede bir şova dönüşe[bileceğini] göstermiştir”¹⁰. Etkinliğin sürekliliği ve sanat izleyicisinin artması için ekonomik gelir ve izleyicinin ilgisini çekmek elbette önemlidir. Ne var ki seyirci çekmek ve geliri artırmak için serginin bir panayır ortamına dönüştürülmesi de tehlikeli bir yaklaşımdır.

Türkiye'ye geçmeden önce, tüm bu koşulları hesaba katarak dünyanın farklı yerlerinde kamusal alanda geçici ve kalıcı plastik sanat uygulamaları gerçekleştirmiş, bu alanda kuram geliştirmiş sanatçıların tecrübelerine başvurmak yararlı olacaktır.

¹⁰ Walter Grasskamp, *Art In The City- An Italian and German Tale, Public Art*, ed. by Florian Metzner, Germany, 2004, s: 339.

5 3 1 DANİ KARAVAN'IN AÇIK ALANDA SANAT DENKLEMİ VE "AXE-MAJEUR"

1930 Tel Aviv doğumlu, İsraili heykeltıraş Dani Karavan, açık alanda mekâna özgü iş üreten, plastik sanatlar ve mimariyi bir araya getiren, kültürel belleği doğa ile harmanlayan dünyaca ünlü yapıtlar üreten bir sanatçıdır. Anıt mantığına çağdaş açılımlar getirmiş uygulamalarıyla, kamusal alanda heykel sanatının problemleri üzerine yeni fikirler sunmaktadır.

Dani Karavan'ın kamusal alanda plastik sanat uygulamaları hakkındaki düşünceleri bir manifesto ve strateji tanımı olarak kabul edilebilir. Karavan, kamusal alanda gerçekleştirilecek plastik sanat uygulamalarını açık biçimde formüle etmiş, oluşturduğu denklemin yardımıyla bireysel yaratıcılığını kamusal alana uygun hale getirmiştir.

Denklem şöyledir:

Komisyon + Süre + Mekân + Amaç + Bütçe = Sanat.

1. Komisyon, kent mekânında plastik sanat uygulamalarından sorumlu olan kamusal ya da özel bir enstitü tarafından oluşturulmuş bir kuruldur.
2. Sanatçının, uygulanması kesinleşmiş bir yapıtı hazırlayacağı ve gerçekleştireceği süre önceden belirlenmiş olmalıdır.
3. Mekân bir kent veya doğal çevre içinde olabilir.
4. İşin amacı: Komisyon hangi amaç için kurulmuştur ve en faydalı kullanım alanı nedir?
5. Müşteri sanatçıya nasıl bir mali katkıda bulunacaktır?¹¹

¹¹ Dani Karavan, "Dani Karavan", Münih, Prestel, 1992, s:125.

Komisyonun yapısı demokratik, çoğulcu bir temsiliyet sergilemiyorsa, yapıtın uygulama sürecinde sanatçı ciddi sorunlarla karşılaşır, ideolojik değer karmaşası ve estetik niteliksel sapmalar kaçınılmaz olur.

AXE-MAJEUR: SOSYAL VE FİZİKSEL ÇEVRE İLE KURULAN İLİŞKİ

Dani Karavan, dev yapıtı "Axe Majeur"ü (*Büyük Aks*) Fransa'da, Cergy-Pontoise'da gerçekleştirmiştir. 1980 yılında Karavan, bu yeni kente kimlik kazandırmak üzere şehir plancı Bertrand Warnier ve Michel Jaouen tarafından görevlendirilmiştir. Yapıt Paris'e doğru uzanan 3 km uzunluğunda bir aks üzerinde kurulmuştur ve 12 duraktan oluşmaktadır: Belvédère Kulesi, Kule Meydanı, Empresyonistler Parkı, Paris Gezisi, Teras, İnsan Hakları Bahçesi, Gerard Philippe Amfitiyatrosu, Sahne, Köprü, Astronomik Ada, Piramit ve Ham Kavşağı.

1987 yılında kamu otoriteleri "Axe Majeur" projesinden tamamen vazgeçmek üzereyken çeşitli meslek gruplarından isimleri bir araya getiren bir sivil toplum hareketi bu projeye sahip çıkarak Axe-Majeur Birliği'ni kurmuştur. Birlik içinde, mimar Riccardo Bofill, tarihçi Georges Duby, siyasetçi Pierre Pflimlin, RTL'den Jacques Rigaud, yazar ve Nobel Barış Ödülü sahibi Elie Wiesel gibi sanat, siyaset ve iş dünyasının önemli ve etkili isimleri yer almıştır.

Proje için gereken maddi yardımı sağlayan Axe-Majeur Birliği, "Axe Majeur'ün etaplarına finansman yaratmıştır. Birlik 1988 yılında 24 şirketin 120 sütunun yapımına ve Paris Gezisi'ne sponsor olmasını sağlamış, 2002'de 50'ye yakın şirket İnsan Hakları Bahçesi'ne fidan dikmiştir."¹² Axe-Majeur Birliği kamusal alanda sanatın karşılaştığı ekonomik ve politik baskıların aşılması için geliştirilmiş örnek bir stratejidir ve başarıya ulaşmıştır.

¹² www.san-cergy-pontoise.fr/sortir/axemajeur/site.php

5 3 2 MAYA LİN'İN "VIETNAM ŞEHİTLERİ ANITI"

"Vietnam Şehitleri Anıtı", ABD'nin başkenti Washington DC'de yer alan, Vietnam Savaşı'nda şehit düşmüş veya kaybolan Amerika Birleşik Devletleri Silahlı Kuvvetleri mensuplarına adanmış ulusal bir anıt mezarıdır.

Tasarımı ve inşaatı oldukça tartışmalı geçen Vietnam Şehitleri Anıtı'na zaman içinde birtakım eklemeler yapılmıştır. Anıt üç ana bölümden oluşmaktadır: "Üç Asker Heykeli" (Three Soldiers Statue), "Kadınlara Adanmış Vietnam Anıtı" (Vietnam Women's Memorial) ve "Vietnam Şehitleri Anıt Duvarı" (Vietnam Veterans Memorial Wall).

Anıt mezarın en tanınmış kısmı olan "Vietnam Şehitleri Anıt Duvarı", Maya Lin tarafından tasarlanmıştır. Bu anıt mezar 2007'de Amerika'nın En Beğenilen Mimarlık Listesi'nde onuncu sırada yer almıştır. Amerika'nın en çarpıcı anıtlarından biri olan "Vietnam Şehitleri Anıtı"nı tasarlayan mimar ve sanatçı Maya Lin mimarlık, peyzaj mimarlığı ve sanatı bir araya getiren bir tasarımcıdır. Maya Lin 1981 yılında, henüz Yale Üniversitesi'nde henüz 21 yaşında bir öğrenciyken katıldığı "Vietnam Şehitleri Anıtı" konulu yerel yarışmayı 1.420 rakibini geride bırakarak kazanmıştır.

1982 yılında tamamlanan duvarın "V" şeklindeki kollarından birisi Lincoln Anıtı'na diğeri ise Washington Anıtı'na bakmaktadır. Lin, amacını şu şekilde açıklamıştır: "İnsanların gerçekten ağlamasını istedim." Henüz üniversite öğrencisiyken tasarladığı bu uzun ve alçak yapıdaki, parlatılmış siyah granitten imal edilen "şerit", üzerinde savaşta ölen 58.261 Vietnam şehidinin isimlerini taşımaktadır. Teselli etme ve sakinleştirme amaçlı bir eser olmasının yanı sıra anıt, "yolunu kaybetmiş bir savaşlar çağı" yaşayan Amerikan halkının duygularını somutlaştırmaktadır.¹³

¹³ <http://www.arkitera.com/h41260-sanat-ve-peyzaj-mimarligi-arasinda.html>

Tasarım başlangıçta, savaş anıtı geleneklerine uymadığı ve Lin Asya kökenli olduğu için tartışmalar yaratmıştır. Bütün bu eleştirilere rağmen anıt bugün Vietnam'daki kayıp Amerikan askerlerinin aileleri ve yakınları için bir hac alanı haline gelmiştir.

5 3 3 HANS HAACKE'NİN KAMUSAL ALANDA KALICI UYGULAMASI: "ALMAN HALKINA"

Tüm dünyada dikkatle izlenen sanatçılardan biri olan Hans Haacke'nin çözümleri, yöntemleri ve bakış açısı kamusal alanda plastik sanatların yerini, anlamını ve amacını sorgulayanlar için alternatif cevaplar sunmaktadır. Haacke yapıtlarını, yerleştirilecekleri yere göre tasarlar, böylece ortaya başka yere taşındığında anlam kaybına uğrayacak işler çıkar. Hans Haacke'nin tasarlandığı yerle birlikte anılan ve en çok tartışma yaratan kalıcı uygulamalarından biri 2000 yılında Berlin'deki Reichstag binası için yaptığı yerleştirmedir.¹⁴

Projenin gerçekleşmesi için parlamentonun izni gereklidir ve bu iznin verilme süreci ülke çapında bir meseleye dönüşmüş, basın konuya geniş yer ayırmıştır. Her temsilci kendi ideolojik konumuna göre Haacke'nin projesinin yanında ya da karşısında durmuştur. 5 Nisan 2000'de yoğun tartışmalar sonucunda, Bundestag (parlamento) bu işin yapılmasına izin vermiştir. Sonuçta 147 metrekare toprak zemin üzerine beyaz neon ışıklarla "Halka" (Der Bevölkerung) yazılmış ve parlamento binasının kuzey avlusuna yerleştirilmiştir. Bu yazı, 1916'da binanın cephesine Kral Guillaume tarafından yazdırılmış "Alman Halkına" (Dem Deutschen Volke) sözünün karşıtı ve tamamlayıcısı olarak kullanılmıştır.¹⁵

¹⁴ Reichstag, Adolf Hitler'in Almanya'nın başına geçişine kadar Alman parlamentosunun toplandığı yerin ismidir.

¹⁵ "Volke"nin Türkçe karşılığı "Halk"tır fakat sözcük Almanya'nın siyasi belleği içinde faşist anlamlar yüklenmiştir. "Deutschen Volke" Alman halkını tanımlarken ırkı ön plana çıkararak, ideolojik bir tanımlamadır. Oysa Haacke'nin seçtiği, "Bevölkerung" sözcüğü Türkçedeki nüfus kelimesine daha yakın bir anlam taşır. Tüm Alman vatandaşlarını ırk, din, dil farkı gözetmeden içerir.

Hans Haacke'nin projesine göre harflerin etrafı toprakla doldurulacak ve yeşillendirilecektir. Tüm halkın ortak zenginliği olan rüzgâr ve yağmur toprağın yeşermesi için yeterli olacaktır. Böylece yapıt süreci içinde gelişecek ve değişecektir.

Haacke'nin yapıtını zenginleştiren en önemli unsur katılımıdır. Parlamento'nun 669 üyesi, kendi bölgelerinden getirecekleri 25 kg. toprağı neon harflerin etrafına dökmek üzere projenin ikinci aşamasına davet edilmiştir. Aralarında Parlamento Başkanı Wolfgang Thierse'nin de bulunduğu 200 üye projeye katılmıştır. Wolfgang Thierse, toprağı Almanya'nın belleğinde lanetli bir izi olan Prenzlauer Berg Yahudi Mezarlığı'ndan getirmeyi seçmiştir. Haacke'nin projesine katılan bir diğer vekil, liberal Dirk Niebel, 1936 Berlin Olimpiyatları'nda Hitler'in, farklı ülkelerden gelen atletlerden ülkelerinin toprağını istemesini hatırlatarak, projeye toprak değil su eklemiştir. Böylece katılımcılarla birlikte sanatçının kurduğu anlam alanı genişlemiştir. Haacke'nin yapıtı, neo-naziler tarafından öldürülmüş Mozambikli Alberto Adriano'ya adanmış, geleneksel anıt mantığını yıkan çağdaş bir anıttır.

6 YENİ BİR KÜLTÜR POLİTİKASI İÇİN ÖNERİLER

Kent mekânında plastik sanat uygulamalarıyla ilgili öneriler getiren, kararlar veren, yerel yönetimler ve sanatçılar arasında yer alan, sanatçılara ideolojik ve estetik özerklik sağlayan, tarafsız, çeşitli meslek gruplarından üyeler içeren, kentlileri de temsil eden bir oluşumun gerekliliği hissedilmektedir.

Dani Karavan'ın denkleminde yer alan komisyon, bu tip bir kurumdur. Fakat özellikle plastik sanat uygulamalarının kent mekânında yer alabilmesi için gereken bütçe düşünüldüğünde, tarafsız ve demokratik işleyişin ancak yerel yönetimlerin çatısı altında oluşturulacak özerk bir yapıyla sağlanabileceği görülmektedir.

Kamu hizmeti anlayışının, her sınıftan insan için sanat üretilmesini daha olanaklı kıldığı bir gerçektir. Axe Majeur Birliği örneğinde olduğu gibi, özel sektörün desteğini kamu yararına kullanacak sivil örgütlenmeler, kamu ve özel sermaye arasında aracı işlevi görebilir.

6 1 AVRUPA'DAN ÖRNEK UYGULAMALAR

LONDRA: TRAFALGAR MEYDANI'NDA "THE FOURT PLINTH" (DÖRDÜNCÜ KAİDE) PROJESİ

Londra'da kamusal alanda sanat konusunda geliştirilen en önemli uygulamalardan biri olan "The Fourt Plinth" (Dördüncü Kaide) projesi¹⁶, kentin bu konudaki vizyonunu ortaya koymaktadır. Projenin doğuşu ve günümüzdeki uygulama biçimi ana hatlarıyla aşağıda açıklanmıştır.

¹⁶ <http://www.london.gov.uk/fourthplinth/>

Londra'nın merkezindeki Trafalgar Meydanı'nda bulunan Dördüncü Kaide, Sir Charles Barry tarafından bir binici heykelini taşımak üzere 1841 yılında tasarlanmış ancak heykel maddi sıkıntılar nedeniyle tamamlanamamıştır. Kaidenin nasıl kullanılacağına dair tartışmalar 150 yılı aşkın bir süre devam etmiş fakat genel bir uzlaşma sağlanamamıştır. Royal Society for the Encouragement of Arts, Manufactures and Commerce¹⁷ 1998 yılında, Mark Wallinger, Bill Woodrow ve Rachel Whiteread adlı sanatçılara ait üç modern heykelin kaidede sergilenmesine izin vermiştir. Bu yapıtlara gösterilen büyük ilginin ardından, Londra Belediye Başkanı tarafından kurulan Dördüncü Kaide Komisyonu ile bu başarının bir geleneğe dönüşmesi sağlanmıştır.

Trafalgar meydanındaki Dördüncü Kaide sergisi, dünya çapındaki modern sanat eserlerinin kamusal alanda sergilenmesi açısından uluslararası alanda öncü olarak görülmektedir. Dünyanın en önde gelen sanatçıları, Londra'nın kalbinde bulunan bu prestijli alanda yer alabilmek için eserler üreterek teklifte bulunmaktadır.

Dördüncü Kaide bugüne dek Marc Quinn'in "Alison Lapper Pregnant" (2005), Thomas Shütte'nin "Model for a Hotel" (2007) ve Antony Gormley'nin "One and Other" (2009) gibi eserlerine ev sahipliği yapmıştır.

KOMİSYONUN YAPISI

Kaidede sergilenecek eserleri seçmek amacıyla oluşturulan komisyonda Londra Belediyesi'nin yanı sıra yerel ve ulusal düzeyde görsel sanatlar alanında çalışan kamu ve özel kuruluşlardan temsilciler, sanatçılar ve bağımsız danışmanlar yer almaktadır.

¹⁷ <http://www.thersa.org/>

VİYANA: KAMUSAL ALANDA SANAT LTD. ŞİRKETİ (KUNST IM ÖFFENTLICHEN RAUM WIEN [KÖR])¹⁸

"Kamusal Alanda Sanat Fonu" Viyana'da 2004 yılında, Kültür ve Şehir Planlama Departmanları tarafından kurulmuştur. Fonun amacı kamusal alandaki sanat eserlerini yaygınlaştırmak, belgelemek ve iyileştirmek olarak belirlenmiş ve bu oluşum için yıllık 800.000 avruluk bir bütçe ayrılmıştır. 2004 ile 2007 yılları arasındaki başarılı uygulamaların ardından söz konusu fonun yapısı Temmuz 2007'de limitet şirkete dönüştürülmüştür.

Bu sayede kent kimliğinin modern sanatla güçlendirilmesinin yanı sıra, kamusal alanların sosyal ve kültürel paylaşımın yapıldığı yerler olma özelliğinin yeniden tartışmaya açılması hedeflenmiştir.

KÖR jürisi aşağıdaki maddeleri kendisine prensip edinmiştir:

1. Kentin yerel kimliğini araştırmak ve yeni tanımlamalar için modeller önermek
2. Kamusal alanları kalıcı veya geçici projelerle yeniden canlandırmak ve güçlendirmek
3. Kamusal alanda sanatın kalitesini onu teşvik ederek, yaygınlaştırarak ve belgeleyerek artırmak
4. Kamusal alanda sanatı, kültürel yaşamın önemli bir parçası haline getirmek; bu sayede Viyana'nın uluslararası alandaki yerini güçlendirmek ve modern sanat alanındaki çizgisini belirginleştirmek

¹⁸ <http://www.koer.or.at/>

5. Kamusal alandaki sanatın sadece dekorasyon değil, sosyo-kültürel paylaşım sorunlarının çözümü için bağımsız bir araç olduğunu anlatmak

6. Geçici sanat projeleri kapsamında genç sanatçılara özel destekler sağlamak

7. Kamusal alanda sanatın yerini toplumun gözünde güçlendirmek ve kent sakinleri ve ziyaretçiler tarafından bir zenginlik olarak algılanmasını sağlamak

PARİS: KENTTE SANAT KOMİTESİ (LE COMITÉ DE L'ART DANS LA VILLE)

Paris Belediyesi tarafından oluşturulan Kentte Sanat Komitesi, her yeni seçim sonrasında yenilenmektedir. Kültür İşleri Bölge Müdürü ve belediyenin tasarım alanındaki yetkilisinin de yer aldığı komitede görüşler Paris Belediye Başkanı'na iletdikten sonra karar sürecine gidilir. Komitenin ana görev alanları aşağıdaki gibidir:

Belediye siparişleri: Kamusal alanları ve belediyelerin özel alanını ilgilendiren projelerin tamamı komiteye sunulur.

Belediye haricindeki girişimler: Komite; dekorasyon, kutlama, anma törenleri, bağış veya başka herhangi bir amaçla, kamusal alana yeni bir eser yerleştirme ya da mevcut bir eseri restore etme yönünde kamu veya tüzel kişi kaynaklı girişimlerde tam yetkiye sahiptir.

Belediyenin sanat politikası: Komite, belediyenin kamusal alanda sanat politikasının ana hatlarının oluşturulması için önerilerde bulunur. Ayrıca bu alanda sunulacak projeler konusunda öneride bulunma yetkisine de sahiptir. Bu politika, genel anlamda kamusal alan kavramı içinde sanatsal yaratımın hak ettiği yeri bulmasını amaçlar.

AMSTERDAM: AMSTERDAM SANAT FONU¹⁹

Amsterdam'da kamusal alanlardaki heykellerin yerleştirilmesinden, korunmasından ve bakımından doğrudan ilçeler sorumludur. Şehirde bulunan yedi ilçe, bu görevi sınırları dâhilinde yerine getirmektedir. Kamusal alanlara heykellerin yerleştirilme kararını yine ilçe kurulları alır. Maddi destek ise genellikle Amsterdam Sanat Fonu aracılığıyla, merkezi kent yönetimi tarafından karşılanmaktadır.

Amsterdam Sanat Fonu, kent yönetimi tarafından teşvik edilen bir kurumdur ancak aldığı kararlar açısından özerktir. Sanat Fonu, kamusal alanda sanatı birçok yolla desteklemektedir. Bu yollardan en önemlisi ise büyük projeler için oluşturulan "eşleme fonu" dur. Eşleme fonu sayesinde projeye, dışarıdan yapılan yardımların toplamı kadar fon aktarılmaktadır. Böylece proje bütçesinin %50'si Sanat Fonu tarafından karşılanmakta, geriye kalan %50 ise kooperatifler tarafından sağlanmaktadır. Küçük projeler ise ilçeler tarafından Sanat Fonu'ndan alınan maddi desteklerle yürütülmektedir.

Amsterdam Sanat Fonu'nun kamusal alandaki sanat eserleri hakkındaki kararlarını, kendi oluşturduğu uzman komisyonları almaktadır. Birkaç ilçe kendi sanat komisyonunu oluşturmuştur. Belirli projelerde ise geçici komisyonlar oluşturulmaktadır. Merkezi kent yönetiminin de kamusal alandaki sanat projeleri üzerine uzmanlardan ve ilçe temsilcilerinden oluşan bir komisyon kurma çalışmaları devam etmektedir.

Kamusal alanda sanat üzerine çalışan farklı kurumlar arasında yardımlaşmayı sağlayacak bir merkez oluşturmayı amaçlayan komitenin hedeflerinden biri de kamusal alandaki sanat yapıtlarını kayıt altına almaktır.

¹⁹ Konu hakkında Amsterdam Belediyesi'ne iletilen sorular, belediyenin Sanat ve Kültür Politikası Danışmanı Lucas Winnips tarafından yanıtlanmıştır.

Kamusal alandaki sanatın sadece heykellerden oluşmadığını da göz ardı etmemek gerekir. Amsterdam'ın "açık alanda sanat" yaklaşımı sanatın, kamusal alanın, mimarinin, yerel planlama ve tasarımın bir karışımından oluşmaktadır. Örnek olarak şehir heykeltıraşı Hildo Krop'un²⁰ 1930'larda binalara ve köprülere yerleştirilen heykelleri ya da tasarımıyla göz dolduran KNSM adasının köprüleri verilebilir.

6 2 İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ İÇİN YENİ BİR ÖNERİ: KAMUSAL ALANDA SANAT KURULU

Avrupa'daki belediyelerin uygulamalarında da görüldüğü gibi, kent mekânının çok katmanlı sosyal ve fiziksel yapısı ile ilişki kurmayı amaçlayan plastik sanat uygulamalarının gerçekleştirilmesi, ancak farklı disiplinlerden uzmanların ve uygulama yapılacak bölgedeki halkın, eserin tasarım ve yaratım aşamasında söz sahibi olmasıyla sağlanabilir. Aksi halde plastik sanatlar kent mekânının karışıklığına, görsel kirliliğine ve kalabalığına yeni nesnelere eklemekten öteye gidemez.

Bunun için, Büyükşehir Belediyesi'nin bünyesinde faaliyet göstermek üzere kent mekânında plastik sanat uygulamalarından sorumlu özerk bir kurul oluşturmak en ideal çözümdür. Bu tür bir çalışma biçimi, kent mekânlarının plastik sanat uygulamalarıyla yaşayan kamusal alanlara dönüşmesini sağlayacaktır. Bu sayede, İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2010-2014 Stratejik Planı'nda da belirtilen, "İstanbul halkının kentlilik bilincinin ve içinde yaşadığı şehri daha iyi tanıyarak kültürel değerlerine daha fazla sahip çıkabilmesi için farkındalık düzeyinin artırılması"²¹ yolunda kalıcı bir adım atılacaktır.

Bu kurulun amaçlarına ulaşabilmesinin ön koşullarından biri de sürekliliğin sağlanabilmesidir.

²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Hildo_Krop

²¹ http://www.ibb.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Birimler/Stratejik_PlanlamaMd/Pages/2010-2014StratejikPlan.aspx

6 2 1 YASAL ÇERÇEVE

Yasal altyapıda, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki sit alanları ve ören yerleri gibi alanlara ilişkin "Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulu'nun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ve "Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik" gibi düzenlemeler bulunmaktadır. Ancak 2863 sayılı yasanın dışında kalan ve kamusal alan kullanımlarında işletilecek kurallara ilişkin bir düzenleme mevcut değildir. Oysa kamusal alanlarda yer verilecek kültür öğeleri ve sanat eserleri, en az sit alanları ve ören yerleri kadar önem teşkil etmelidir. Toplumsal kültür, eski eserleri olduğu kadar çağdaş ve güncel sanatı da içermelidir. Konuya ilişkin bir düzenlemenin bulunmaması büyük bir eksikliklerdir.

Mevcut sistemde İstanbul Büyükşehir Belediyesi Etüd ve Projeler Daire Başkanlığı Kentsel Tasarım Şube Müdürlüğü'nün görevleri arasında paralel kısımlara yer verilmişse de Kentsel Tasarım Şube Müdürlüğü idari teşkilatının, müdür, şef, memur, sözleşmeli personel, işçi personel ve diğer personelden oluşması nedeniyle amaçlanan fonksiyonu yerine getirecek yapıyı barındırmadığı görülmektedir.

Önerilen kurul, özerk yapısı ön planda tutularak ve işleyiş kolaylığı ve bürokrasiyi azaltmak bakımından, doğrudan Büyükşehir Belediye Başkanı'na bağlı olmalıdır. Bağlayıcı kararlar alabilmesi için hem diğer ilgili birimlerle hem de Kentsel Tasarım Şube Müdürlüğü ile gerekli noktalarda işbirliği sağlayacak bir yapı olarak düşünülmelidir. Bu konuda yasal altyapının oluşturulması gereklidir.

6 2 2 SANAT KURULU'NUN YAPISI

1. Kamusal Alanda Sanat Kurulu, Büyükşehir Belediye Başkanı'na bağlı olarak çalışacak ve konunun uzmanlarından oluşacaktır.
2. 7 kişiden oluşacak kurulda; yerel yönetimi temsilen Büyükşehir Belediye Başkanı'nın tayin edeceği bir uzmanın yanı sıra, üniversitelerin ilgili bölümlerinden ve kent, kamu ve sanat konularıyla ilgili mesleki örgütlenmelerden seçilecek temsilcilerin yer alması uygun olacaktır.
3. Kurul;
 - A. Belediyenin kamusal alanda sanat politikasını ve ana yönelimlerini belirleyecek ve bu stratejilerin kamuoyunda yaygınlaşmasını sağlamak üzere belediyeyi yönlendirecek,
 - B. Diğer kuruluşlar tarafından geliştirilen projeleri değerlendirecek, belediye politikalarıyla uyumunu denetleyecek ve karar mercisi rolünü üstlenecektir.
4. Kurul uygulama sürecinde gerekli görülen durumlarda proje özelinde alt kurullar oluşturacak, yasal altyapı içinde bu kurulların iç düzenlemelerinin gerçekleştirilmesine destek olacaktır.

6 2 3 SANAT KURULU'NUN AMAÇLARI

1. Kentin kamusal alandaki kültür politikasına dair vizyon oluşturulması
2. Örnek uygulamalarla İstanbul'un uluslararası düzeyde ilişkilerinin geliştirilmesi
3. Sanatçıların ve kamusal alanda sanat çalışmalarının desteklenmesi
4. Kısa ve uzun vadeli etkinliklerin planlanması
5. Yarışmalar açılması
6. İstanbul'da açık alanlara bugüne kadar çeşitli dönemlerde yerleştirilmiş olan mevcut heykellerin durumunun takip edilmesi, bu heykellerin korunması ve bakımının üstlenilmesi
7. Açık alanlarda yer alacak sanat eserlerine ilişkin karar ve onayların verilmesi
8. Bu görevleri üstlenmek üzere yetki ve sorumlulukları belirlenmiş organların ve ihtiyaç duyulan kaynakların oluşturulması

6 2 4 SANAT KURULU'NUN YETKİ ALANLARI

1. Belediyenin kamusal alanda sanat politikası için vizyon oluşturmak
2. Kamusal alanda yer alacak sanat eserlerini karara bağlamak
3. Belediye'nin kamusal alanlarda yer vereceği sanat yapıtları konusunda danışmanlık ve hakemlik yapmak, yeni projeler ve öneriler geliştirmek, geliştirilmesini sağlamak ve gelen önerileri değerlendirmek
4. Kamusal alanları ve belediyelerin özel alanını ilgilendiren, kamu veya tüzel kişi kaynaklı tüm girişimlerde danışmanlık ve hakemlik yapmak
5. Kamusal alanda sanat konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesi için bu alana dair envanter ve yayın çalışmaları gerçekleştirmek
6. Yerel yönetimin değişmesi durumunda kamusal alandaki sanat yapıtlarının korunma koşullarının düzenleneceği yasal çerçevenin oluşturulmasında rol oynamak

7. Kent adına bu alanda çalışan ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve sanat kurumlarıyla ilişkileri geliştirmek, eşgüdüm sağlamak

8. Açılacak yarışmalarda Seçiciler Kurulu'nu oluşturmak

9. Gerekli tüzük ve yönetmelikleri hazırlamak

10. Etkinlikler ve projeler özelinde Belediye'den gerekli ekiplerin görevlendirilmesini talep etmek

7 SONUÇ

Bu çalışma kapsamında; kamusal alanda sanat üretme süreci Türkiye ve Avrupa'daki çeşitli uygulamalar bağlamında incelenmiş ve bu konudaki temel sorulara dünyadaki örnekler üzerinden öneriler bulunması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, kamusal alanlarda sanat üretme sürecine yönelik Londra, Viyana, Paris ve Amsterdam'daki sistemler incelenmiş, örnek olabilecek uygulamalar mercek altına alınmıştır.

Avrupa'da konu hakkında uzun yıllar süren tartışmaların sonucunda geliştirilen çeşitli uygulamalar ve iyi örnekler referans alındığında şöyle bir sonuca varılmaktadır: İstanbul'da açık alanda yapılan uygulamalarda yüksek sanatsal niteliklere ulaşmanın koşulu, Batı'da örneklerini sıkça gördüğümüz bağımsız, özerk kurulların karar ve uygulama sürecinde görev almasıdır.

Bu oluşumun, kamusal alana dair temel değerler ışığında, demokratik ve şeffaf bir şekilde işlemesi için öncelikle konuyla ilgili uzmanlık alanlarının dâhil edileceği verimli bir tartışma platformunun yaratılması, daha sonra İstanbul'un çeşitli örnekler ışığında kendisine en uygun, özgün metotları yaratması gerekmektedir.

Ancak bu biçimde sanat, modern kentlerin büyük sorunlarının çözümünde etkili olabilir ve kent içinde kamusal alanlar yaratabilir. Kamusal sanatın insanın yaşadığı şehir, onun kültürü ve sosyal yapısıyla kurduğu bağı güçlendirme görevinden ötürü, diğer sanat yapıtlarından farklı bir yönü vardır.

Yayıma Hazırlayan
Özlem Ece, İKSV

Grafik Tasarım
Bülent Erkmen

Düzeltili
Didem Ermiş, İKSV
Ceren Yartan, İKSV

Baskı Öncesi Hazırlık
Bilge Barhana, BEK

© İstanbul Kültür Sanat Vakfı

İstanbul, Temmuz 2011